

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Segédanyag a Shoah Alapítvány Vizuális Történelmi Archívumának magyar nyelvű oktatási anyagához

Bevezető

Ez az oktatási segédanyag, amely a Kun Ágnes, ill. Erdélyi Lajos interjújából készült videoclip összeállításához csatlakozik, azt a célt szolgálja, hogy megkönnyítse a filmek tanítási órákon vagy azokon kívül történő felhasználását, alternatívát kínáljon a holokauszt, mint konkrét személyek által megélt történelmi esemény oktatására és ötleteket, inspirációt adjon rendkívül fontos morális tanulságok megbeszélésére.

A segédanyag készítésekor figyelembe vettük, hogy az ne csak a történelemoktatás keretein belül kerüljön felhasználásra, hanem alkalmas legyen bármilyen más tárgy tanító kolléga munkájának segítésére.

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy a mellékelt oktatási segédanyag a filmek számtalan feldolgozási lehetőségei közül csak egyetlen témára összpontosít. A foglalkozásokat vezető kollégáknak bizonyára még sok más variáció eszébe jut mind a struktúra, mind a témák szempontjából. Mindkét film olyan sűrítetten tartalmaz történelmi tényanyagot illusztráló információkat és vet fel megbeszélésre érdemes etikai témákat, hogy meggondolandó alternatíva lehet a filmrészletek külön-külön való feldolgozása is egy-egy foglalkozáson.

Az összeállítás két olyan holokauszt túlélő interjújából készült, akik az üldöztetést gyermekként élték át: Ágnes 4 évesen, Lajos 15 évesen. Mindketten szó szerint a halál torkából menekültek meg, mindketten hónapokon keresztül élték át, hogy felnőttek – akiktől eredendően egy gyermek segítségre számítana – üldözik őket és szüleiket, és hónapokon keresztül éltek az állandó életveszély fenyegetettségében.

Helyzetük a világ természetes rendjéhez viszonyítva a végsőkig irracionális és abszurd, ebben a helyzetben minden bizonytalan és kiszámíthatatlan. Túlélésükben szerepe van az irracionális helyzethez alkalmazkodó irracionális bátorságnak, de ennél sokkal jelentősebb, hogy együtt maradhattak valakivel – Ágnes az anyjával, Lajos az apjával –, aki a legnagyobb felelősséget érezte értük, s így volt, akiben bízhattak. Ezen kívül még mindketten nagyon fontosnak tartják, hogy megemlítsék azokat, akik segítséget nyújtottak.

Ősi tapasztalat, hogy a traumatikus események által okozott sebek a gyermeki lélekben rendkívül nehezen gyógyulnak, nyomuk egész életen át megmarad. A holokauszt okozta egyik mély lelki seb a túlélőnek az a kínzó lelkiismeret-furdalása, hogy miért éppen ő lett a túlélő a többi ugyanolyan üldözött társa közül – erre utal Erdélyi Lajos interjújának

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

készerűen kimondott befejező mondata¹. A konkrét fenyegetettség elmúltával a helyzet továbbra is abszurd marad – az érez lelkiismeret-furdalást, akit üldöztek – , mégpedig hosszú időre, következő generációkra kihatóan is. Az interjúk megbeszélése alkalmával nem hagyható figyelmen kívül ez az aspektus.

Mint ahogy végül beszélnünk kell a diákokkal a diszkrimináció, az üldöztetés, a felelősségvállalás és segítségnyújtás jelenkori és az ő szűkebb környezetükben megjelenő eseteiről is. Mert a túlélők kifejezetten azzal a szándékkal mondták és mondják el nekünk történeteiket, hogy az őket követő generációk tanuljanak belőle és kellő időben tegyenek azért, hogy soha többé és sehol a világon gyermekek hasonlóképpen ne szenvedjenek.

A filmekhez csatlakozó oktatási anyag részei:

1. A foglalkozás menete – óravázlat formájában egy felhasználási javaslat
2. A foglalkozáshoz használható, diákoknak kiosztható feladatlapok:
 - Előzetes kutatási feladatok – Lap 01
 - Segítségkérés – Lap 02
 - Segítségkérés ábra – Lap 03
 - Szempontok a filmekhez – Lap 04
 - Vélemény-kártyák – Lap 05
3. Tanári útmutató az óravázlathoz, a feladatlapokhoz és felhasználható források jegyzéke, kronológia, megoldások, válaszok az előzetes kutatási feladatokhoz, adatok az interjúalanyokról

¹ „Akik hazajöttünk, mind mások élete árán jöttünk haza. Elvileg nem jöhettünk volna haza. Aki hazajött, az valahol, valakinek az adagját megette... élelmiszeradagját, ruháját, fekhelyét, stb. elvette, Persze ezt senkinek sem lehet egyénileg így felszámolni.”

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

A foglalkozás címe:	Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás
Időkeret:	Kétszer 45 perc
Ajánlott korosztály:	16-19 év
A foglalkozás célja:	<ul style="list-style-type: none">• Holokauszt túlélők visszaemlékezését meghallgatva a diákok az elbeszélte eseményeket, azok szereplőinek magatartását, szemléletét morális értékek szempontjából elemezzék, és ezt követően fogalmazzák meg közösen a tanulságokat• Ismerjék fel a pozitív emberi kapcsolatok és a segítségnyújtás szerepét a túlélésben• Egy-egy esemény, cselekedet, kijelentés háttérének árnyalt elemzésével váljon lehetővé, hogy a tanulók átgondolják és megfogalmazzák:<ul style="list-style-type: none">- Mi enyhíthette, mi fokozta egy gyermek kiszolgáltatottságát a holokauszt idején?- Milyen szerepet játszottak a különböző emberi kapcsolatok a túlélésben?- Mit jelentett egy a holokausztot megélő-túlélő gyermek számára a szülő-gyermek kapcsolat?- Milyen fizikai és lelki következményekkel járt a holokausztot túlélő gyermek számára mindaz, amit átélt és milyen hatással volt mindez a későbbi életére?• Váljon tudatossá a diákokban, hogy a társadalmi traumák az egyén életében kitörölhetetlen nyomot hagynak. Ez a felismerés erősíti a diákok szociális érzékenységét, felelősségtudatát a társadalmi problémák iránt• Empátia keltése• Túlélők személyes történetei általi holokauszt-oktatás
Szükséges eszközök:	Tábla, kréta, vagy fehér tábla, projektor, számítógép, Internet kapcsolat, térképek (Budapest, Magyarország, Európa), papír, fénymásoló, íróeszköz

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Előzetes feladatok,
lehetséges
kapcsolódási pontok

A filmekben elbeszélte történetek megértéséhez szükséges felelevenítenünk, tisztáznunk alapvető ismereteket a magyarországi holokauszt történetéről. Ennek elősegítésére adjuk ki előre az Előzetes kutatási feladatok (Lap 01) c. lapot és soroljuk fel hozzá a kutatáshoz használható források elérhetőségét. (ld. Előzetes kutatási feladatokhoz ajánlott források c. alatt). Töltsék ki a tanulók a lapot (pár- vagy csoportos munka) és kitöltve hozzák magukkal a foglalkozásra. (Nem kell feltétlenül minden diáknak minden kérdésre megtalálni a választ. Ha csoportban, vagy párban dolgoznak és egy-egy diák egy-két kérdés megválaszolását vállalja, az órán akár egymást is taníthatják.)

Foglalkozás mentee

1. óra - Ráhangelődés, fogalmi háló kialakítása

Osszuk ki a Segítséggháló (Lap 02) lapot. Kérjük meg a tanulókat, gondolják át a kérdések alapján, kire számíthatnak, kitől kérnének segítséget akkor, ha valamilyen bajba kerülnének? (Beszéljük meg, hogy abban az esetben, ha őszinték, a kérdések erősen érintik magánszférájukat – t.i. ki az, akiben a legjobban bíznak? – , és ezért természetesen nem kell nyilvánosságra hozni válaszaikat, a kérdések célja a gondolatébresztés. Érdemes felhívni a diákok figyelmét a „Más” kategóriára is.)

Módszer:
Egyéni munka

Adjunk néhány percet a lapok kitöltésére, a kérdések átgondolására.

Módszer:
Csoport munka

Hozzunk létre csoportokat. Osszuk ki a csoportoknak a Segítséggháló ábra (Lap 03) c. lapot. Adjunk néhány percet a vélemények megbeszélésére, a közös vélemény kialakítására. Az összegzéshez használható a Segítséggháló (Lap 02) c. lap megfelelő része, illetve a Segítséggháló ábra (Lap 03) c. lap.

Összegzés

Módszer:
Irányított beszélgetés

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Szemponatok a
beszélgetéshez:

- Milyen emberi-társadalmi kapcsolataink segítenek bennünket életünk során?
- Kihez fordulhatunk leginkább problémáinkkal?
- Hogyan változik életünk során az a kapcsolati háló, amely segít bennünket különböző élethelyzeteinkben? (Kihez fordulhatunk különböző problémáinkkal életünk során, hogyan változik ez különböző életkorokban?)
- Milyen szerepünk van ezen kapcsolati háló kiépítésében, fenntartásában?
- Mit jelent a segítőkészség fogalma?
- Segítségnyújtás indítékai
- Segítségnyújtás és kölcsönösség
 - önzetlen segítség fogalma
- Segítségkérés és a környezeti reakció
 - bizalom feltételei
 - nyitott odafigyelés
 - empátia
- A társadalom mely szervezetei nyújthatnak segítséget az egyénnek szükség esetén?
 - állami intézmények
 - egyházi intézmények
 - civil szervezetek
 - nemzetközi intézmények
- Akut társadalmi szituációk és segítségnyújtás
 - egyéni, intézményi, civil szerepek

Választható (házi) feladat: (1) saját tapasztalatból hozzanak példákat olyan esetekre, amikor segítséget kértek; milyen reakciót/válaszokat kaptak a környezetüktől; (2) ők maguk milyen módon reagáltak, amikor esetleg tőlük kértek segítséget.

2. óra - A filmrészletek megtekintése és megbeszélése

Előkészítés:

Osszuk ki a Szemponatok a filmekhez (Lap 04) című lapot. Olvastassuk el előre a szempontokat.

A filmrészletek megtekintése

Megbeszélés

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Módszer:
Egyéni munka

A filmrészletek megtekintése után, hagyjunk néhány percet a vélemények írásbeli megfogalmazására.

Módszer:
Csoportmunka

Hozzuk létre új csoportokat erre az órára. Hagyunk néhány percet a vélemények összegzésére. Ehhez a csoportok használják fel a Szemponatok a filmekhez (Lap 04) című lap megfelelő részét.

Összegzés

Módszer:
Írányított beszélgetés

Kérdések szempontok
a beszélgetéshez

- Melyek voltak a visszaemlékezések azon részletei, amelyekben a visszaemlékezők élete közvetlen veszélyben forgott? Soroljuk fel a legjellemzőbb példákat!
- Hogyan sikerült megmenekülniük? Milyen körülményeknek, eseményeknek, személyes tulajdonságoknak köszönhető megmenekülésüket?
- Milyen szerepet játszott megmenekülésükben szüleik magatartása?
- Mely esetekben köszönhető megmenekülésüket személyes bátorságuknak?
- Vegyük újra elő a Segítség ábrákat. Nézzük meg mennyiben volt más az üldözött gyerekek helyzete, egy normális társadalmi viszonyok között élő gyerek helyzetéhez képest és melyek a legalapvetőbb eltérések.
- Mely esetekben köszönhető megmenekülésüket a véletlennek?
- Összegezzük, hány embernek kellett segíteni, hogy a visszaemlékezők megmeneküljenek!
- Milyen esélye volt egy gyereknek a holokauszt túlélésére? Mely tényezők akadályozták, mely tényezők segíthették elő megmenekülésüket?
- Hogyan fogalmazzák a visszaemlékezők: miben látják ők sikeres megmenekülésük okát?
- Fogalmazzák meg a tanulók a maguk véleményét a kérdésről.
- Vészhelyzetben az emberek a megszokottól eltérő módon reagálhatnak, cselekedhetnek. A megismert krízishelyzetek milyen cselekvési reakciókat váltottak ki?

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

- Vitassuk meg a család szerepét a túlélésben (pl. felelősség egy másik ember életéért, stb.)

Szintézis

Osszuk ki a Vélemény kártyák (Lap 05) lap alapján elkészített kártyákat. Mondjuk el, hogy a kártyákra nem kell nevet írni, viszont a felkerülő állításokat fel fogjuk olvasni. Mindegyik kártyán a túlélésre vonatkozóan egy-egy állítás olvasható. A tanulóknak véleményt kell írnia az állításról. Miután leírták a véleményüket, szedjük össze a lapokat, majd osszuk ki újra és olvassunk fel belőle néhányat. Kérjük meg, hogy jelezze mindenkinek, ha a felolvasottól nagyon eltérő véleményt tartalmaz a nála lévő kártya. Vitassunk meg minél több véleményt.

Témák továbbgondolkodáshoz, a foglalkozáson túli beszélgetéshez, íráshoz

Keressenek a diákok olyan filmalkotásokat, irodalmi alkotásokat, amely a holokauszt idején játszódó megmenekülés-történetet tartalmaznak. (Bibliográfia, filmográfia található: Hosszú Gyula: Kézikönyv a holokausztról. OKI, Budapest, 2004. 113-200. old.) Hasonlítsák össze a történetet a visszaemlékezésekben hallottakkal. Rövid esszében le is írhatják, milyen hasonló, milyen eltérő vonásokat tartalmaznak a különböző történetek. Említsenek a jelenben, ill. közvetlen környezetükben lejátszódó események, jelenségek közül olyanokat, melyek szerintük a diszkrimináció, a kirekesztés, az üldöztetés esetei vagy annak veszélyeit rejtik magukban. Élőszóban vagy írásban fejtsék ki részletesen megfigyeléseiket és javaslataikat is a helyzet megoldására, ill. a megelőzésre.

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Lap 01

Előzetes kutatási feladatok:

Mikor adták ki, és mit tartalmazott az első és második zsidótörvény?

Mikor, milyen körülmények között került Marosvásárhely magyar uralom alá a második világháború idején?

Mikor kezdődött a vidéki zsidóság deportálása Magyarországon?

Mikor állították le a deportálásokat, mi volt ennek az oka?

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Mikor kezdődtek újra a deportálások?

Mi volt a gettórendelet lényege?

Miért nem tudták a hatóságok a budapesti zsidóságot deportálni?

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Lap 02

Segítségkérő		
Kitől kérnél segítséget, ha nagy bajban lennél? (Többet is lehet választani - ebben az esetben, ha tudod, rangsorold!)	Szülő/k Testvér Barát Más (pl.) Senki	
Mi az oka, hogy éppen tőle kérnél segítséget?		
Ki fordulna hozzád, ha segítségre lenne szüksége? (Többet is lehet választani - ebben az esetben, ha tudod, rangsorold!)	Szülő/k Testvér Barát Más (pl.) Senki	
Miért pont tőled kérne (kérnének) segítséget a megjelölt(ek)? Milyen okok, tényezők alapján választanának téged?		
Véleményed szerint hogyan változik az életkor változásával az, hogy kikre, mire számíthatnak leginkább az emberek, ha segítségre van szükségük! Egy-egy életkort jelölő szóból kiindulva húzz vonalat azokhoz, akikre jellemző, hogy abban az életkorban segítségnyújtók lehetnek.	Szülő Barát Testvér Rokon Társadalom (pl. intézmények, szervezetek, stb.) Házastárs/élettárs Saját magukra Más (pl.)	Gyermekkor Tinédzser kor Felnőttkor Öregkor

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Csoportmunkához:
Fenti véleményeitek összegzéseként rajzoljatok közösen segítségáló, amelyen az adott életkorra jellemző kapcsolatokat ábrázoljátok. (Lásd: Segítségáló ábra lap)
Kössétek össze egy, vagy kétirányú nyilakkal a lapon szereplő szavakat a kapcsolat kölcsönös, vagy egyoldalú jellegének megfelelően.

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Lap 03

Segítségáló ábra:

Kösd össze egy, vagy kétirányú nyilakkal a lapon szereplő szavakat a kapcsolat kölcsönös, vagy egyoldalú jellegének megfelelően az alapján, hogy az egyén kire számíthat bajban, ill. kitől kaphat, kinek adhat segítséget különböző életkorban.

Gyermekkor (5-10 éves):

	Társadalom (intézmények, szervezetek)	
Rokonok		Testvér
	Az egyén	
Szülők		Barát
	Saját maga	Házastárs/élettárs

Tinédzser kor (10-20 éves):

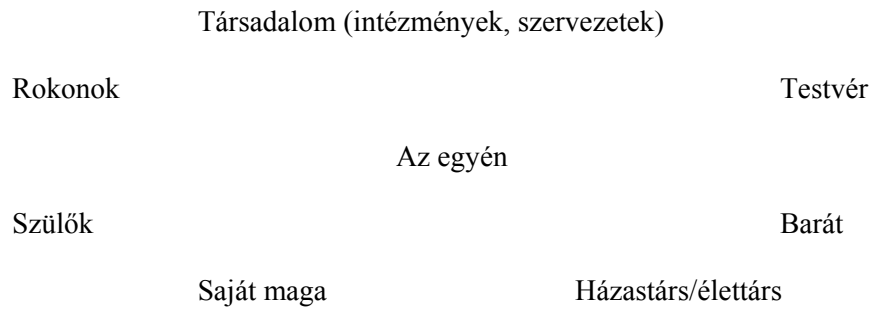
	Társadalom (intézmények, szervezetek)	
Rokonok		Testvér
	Az egyén	
Szülők		Barát
	Saját maga	Házastárs/élettárs

Felnőttkor (30-60 éves):

	Társadalom (intézmények, szervezetek)	
Rokonok		Testvér
	Az egyén	
Szülők		Barát
	Saját maga	Házastárs/élettárs

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Öregkor (60 év fölött):

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Lap 04

Szemponatok a filmekhez:

	Példák arra, amikor közvetlen életveszélyben volt.	Kinek, minek köszönhette a megmenekülését véleményed szerint?
Erdélyi Lajos		
Kun Ágnes		

A visszaemlékezők a túlélésről:

Minek tulajdonítja Erdélyi Lajos megmenekülésének sikerét?

Mi a te véleményed erről a kérdésről?

Minek tulajdonítja Kun Ágnes megmenekülésének okát?

Mi a te véleményed erről a kérdésről?

USC
SHOAH
FOUNDATION
INSTITUTE

FOR VISUAL
HISTORY AND
EDUCATION

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Lap 05

Vélemény - kártyák

Aki hazajött a deportálásból, az valaki helyett, valakinek az élete árán tudott csak hazajönni.

Egyetértek²:

Nem értek egyet:

Egyéb vélemény:

Csak az tudott hazajönni, aki az embertelen körülmények között is tudott valakinek a segítségére támaszkodni.

Egyetértek:

Nem értek egyet:

Egyéb vélemény:

² Kérjük, indokold meg, miért értesz, vagy nem értesz egyet, milyen egyéb véleményed van!

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Aki hazajött, csupán a vakszerencésnek köszönheti a megmenekülését.

Egyetértek:

Nem értek egyet:

Egyéb vélemény:

Csak az tudott megmenekülni, aki a megfelelő pillanatban bátor tudott maradni.

Egyetértek:

Nem értek egyet:

Egyéb vélemény:

Akik valamilyen módon ellenálltak, valahogy meg tudtak menekülni.

Egyetértek:

Nem értek egyet:

Egyéb vélemény:

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

Tanári útmutató, segédanyag az óravázlathoz

A filmrészletek jobb megértéséhez és feldolgozásához a diákok – párban vagy csoportosan – előzetes kutatási feladatokat kapnak, melyek tárgya az interjúkban említett események történelmi háttere. Így a diákok a filmösszeállítások megtekintésekor már össze tudják kapcsolni a hallottakat az előzetesen megszerzett ismeretanyagukkal.

Az alábbiakban néhány jól használható web-oldal illetve könyv címét adjuk meg, melyekre érdemes a diákok figyelmét felhívni a kutatás megkezdése előtt. **(1.)** A közös megbeszélés vezetésének megkönnyítésére, *tanári használatra* a filmekben említésre kerülő történelmi események kronológiáját **(2.)** és az Előzetes kutatási feladatok (Lap 01) kitöltött kérdőívét **(3.)** is csatoljuk. (Természetesen a konkrét tényanyag megegyezésén túl a diákok által megadott válaszok részletességükben, hangsúlyaikban az itt olvasottaktól eltérőek lehetnek és lesznek. Ez alkalmat adhat a közös megbeszélésre, és emellett még a topográfiai vonatkozások tisztázására is.) Végül néhány mondatban összefoglaljuk mindkét filmösszeállítás interjúalányának életéből azokat a momentumokat, melyek fontosak lehetnek az interjúrészletekben elbeszélt események teljesebb megértéséhez. **(4.)**

1. Előzetes kutatási feladatokhoz ajánlott források:

a. Weblapok:

<http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/>

<http://holocaust.lap.hu/>

<http://www.degob.hu/>

<http://www.hdke.hu/>

<http://www.emlekezem.hu/>

b. Könyvek:

Braham, Randolph, L.: A népirtás politikája. A holocaust Magyarországon. I-II., Belvárosi Kvk., Budapest, 1997.

Hosszú Gyula: Utak a holokauszthoz, történetek a holokausztról. Pedellus K., Debrecen 2002.

Karsai László: Holokauszt. Pannonica kiadó, Budapest, 2002.

Szita Szabolcs: Együttélés, üldöztetés, holokauszt. Pannonica kiadó, Budapest, 2001.

c. Részletes bibliográfia található a tárgykörben:

<http://www.emlekezem.hu/text/bibliografia.html>

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

2. Kronológia:

- 1920 Numerus clausus rendelet
- 1938 Első zsidótörvény
- 1939 Második zsidótörvény
- 1939 Munkaszolgálatról szóló rendelet
- 1941 Kormányrendeletben tiltják meg a zsidók fegyveres katonai szolgálatát
- 1941 Harmadik zsidótörvény
- 1941 A kamenyec-podolszkiji deportálás és vérengzés
- 1942 Hideg napok a Délvidéken
- 1944. március 19. A németek megszállják Magyarországot
- 1944. március 31. Sárga csillag viselésének elrendelése
- 1944. április 28. Gettórendelet a „zsidók lakásainak igénybevételéről és új lakóhelyek kijelöléséről”
- 1944. május 15. Megindul a vidéki zsidóság tömeges deportálása
- 1944. július 6. A deportálások leállítása
- 1944. október 15. A nyilasok hatalomra jutása
- 1944. november 6. Megindulnak a halálmenetek Budapestről
- 1944. november A budapesti „nagy gettó”, illetve a nemzetközi „védett” gettó létrehozása
- 1944. december Razziák, dunaparti kivégzések Budapesten
- 1945. január 17-18. Pest felszabadulása

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

3. Előzetes kutatási feladatok kérdései (Lap 01) – válaszokkal

Mikor adták ki, és mit tartalmazott az első és második zsidótörvény?

Az „első zsidótörvény”, az 1938 évi XV. törvénycikk, hivatalosan "A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról" címet viselte. A május 29-én hatályba lépett törvény kimondta: a szabadfoglalkozású pályákon (orvosok, ügyvédek, mérnökök, művészek, újságírók) és a tíz értelmiséginél többet foglalkoztató kereskedelmi, pénzügyi és ipari vállalatoknál 20% lehet a zsidók maximális aránya, melyet öt év türelmi időszak alatt kell elérni. A törvény indokolása és szövege is vallási alapon definiálta a "zsidó" fogalmát, de a szöveg az 1919. augusztus 1-je után kikeresztelkedettek is zsidónak minősítette.

A „második zsidótörvény”, az 1939. évi IV. tc. (A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról), már elsősorban faji szempontból határozta meg, hogy ki számít zsidónak. Zsidónak minősült, aki önmaga, legalább egy szülője vagy legalább két nagyszülője az izraelita felekezet tagja volt a törvény hatálybalépésekor vagy az előtt. A törvény 6%-ban maximalizálta a zsidók arányát a szellemi foglalkozásokban, valamint megtiltotta zsidók alkalmazását állami közigazgatási és igazságügyi szerveknél és középiskolákban.

A „harmadik zsidótörvény” (1941. XV. tc.), mely 1941. augusztus 8-án lépett hatályba, a házassági jogról szóló 1894: XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről szólt. Megtiltotta a egyes házasságokat és büntetni rendelte a zsidó és nem zsidó közötti nemi kapcsolatot. A törvény nem volt konzekvens a „fajgyalázási” ügyekkel kapcsolatosan: zsidó férfi nem folytathatott szexuális kapcsolatot keresztény nővel, de a keresztény férfiak és zsidó nők közötti kapcsolatot nem büntették. Míg az első két zsidótörvényt a keresztény egyházak parlamenti képviselői elfogadták, ezt a harmadik, faji jellegű törvényt elutasították.

Mikor, milyen körülmények között került Marosvásárhely magyar uralom alá a második világháború alatt?

A Horthy Miklós vezette Magyarország az első világháború után nem törődött bele az 1920. június 4-én aláírt trianoni béke rendelkezéseibe, ezért a két világháború között folytatott magyar külpolitika legfőbb célkitűzése az elszakított, magyarok által lakott területek visszaszerzése volt. A revíziós célok megvalósítására azután nyílt lehetőség, miután a hitleri Németország elkezdte a versailles-i békeszerződés felülvizsgálatát.

Miután a romániai Turnu Severinben 1940. augusztus 16-24. között folytatott román–magyar tárgyalások nem vezettek eredményre, és mivel a tengelyhatalmak mindenképp el akarták kerülni a fegyveres konfliktus kirobbanását, a német és az olasz kormány a

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

magyar és román kormányok képviselőit Bécsbe rendelte, és a közöttük folyó vitát döntőbíráskodás révén rendezte.

A második bécsi döntés 1940. augusztus 30-án délután 3 órakor született. A második bécsi döntéssel Magyarország Romániától 43 492 négyzetkilométernyi területet kapott vissza. Így került ismét magyar uralom alá Marosvásárhely.

Mikor kezdődött a vidéki zsidóság deportálása Magyarországon?

A tömeges deportálások 1944. május 15-én kezdődtek. A deportálásokat megelőző gettósítás 1944. április 16-án kezdődött meg, ezért ez a nap Magyarországon a holokauszt áldozatainak emléknapja.

Mikor állították le a deportálásokat, mi volt ennek az oka?

1944 júniusának elejétől egyre nyilvánvalóbbá váltak a magyar zsidók tragédiájának méretei. A gettókban uralkodó állapotokról, a csendőrség brutalitásáról és a deportálások részleteiről mind több információ jutott el Horthyhoz.

Június második felében Horthyra igen nagy külső és belső nyomás nehezedett. A keresztény egyházak a megkeresztelkedett zsidók érdekében próbáltak közbenjárni. Közvetlen környezete (fia, illetve bizalmasa, Bethlen István) éppúgy próbálta rávenni, hogy szakítson az addigi zsidópolitikával, mint a külföld. Június 25-én XII. Pius pápa, 26-án Franklin Delano Roosevelttel amerikai elnök, 30-án pedig V. Gusztáv svéd király küldött tiltakozó levelet Horthynak. Az Auschwitz-jegyzőkönyv nyilvánosságra került részei bejárták a nemzetközi sajtót, és eljutottak a magyar egyházi és politikai vezetőkhez is. Mindenki tudta, mi történik a magyar zsidókkal. Horthyt erősen befolyásolta a hadi helyzet romlása: a szövetségesek június 6-án sikeresen partra szálltak Normandiában.

Július 6-án a kormányzó végre bejelentette, amit már június végén elhatározott: leállítja a deportálásokat. A belügyi vezetésre jellemző, hogy az egyértelmű tiltás ellenére a Budapest körüli községekből még július 8-án és 9-én is deportáltak.

Mikor kezdődtek újra a deportálások?

A nyilas hatalomátvétel (1944. október 15.) előtt a vidéki zsidóságot már deportálták. 1944. május 15-e és július 8-a között 435 ezer személyt szállítottak ki az országból, többségüket Auschwitz-Birkenauban rögtön megérkezésük után meggyilkolták.

A németeknek és a nyilasoknak a hadi helyzet miatt arra már nem volt kapacitásuk, hogy a budapesti zsidókat a vidékiekhez hasonló módon vasutak igénybevételével tömegesen deportálják, ezért november 6-án halálmeneteket indítottak Budapestről. A fő

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

koncentrációs központ a Nagybátony-Újlaki Téglagyár óbudai telepén volt. Itt egy pár napot töltöttek étlen-szomjan az időjárás viszontagságainak és a nyilasok kegyetlenkedésének kitett emberek, majd gyalog indították őket útnak a nyugati határszél irányába, Hegyeshalom felé. A halálmenetek során sokan haltak meg a fáradtság, az éhség és az örök kegyetlenkedésének következtében. Az utolsó gyalogmenet december 11-én indult.

Mi volt a gettórendelet lényege?

A gettósítás azt jelentette, hogy a községek és falvak kis létszámú zsidóságát összegyűjtötték, és egy közeli nagyvárosba, vagy annak határában felállított gettóba, majd gyűjtőtáborba szállították. Ezek a legtöbb esetben téglagyárak voltak. A városi zsidó közösségeket általában egy elkerített városrészben kialakított gettóban zsúfolták össze. A gettókat leggyakrabban a zsidók által sűrűn lakott negyedekben, vagy a leginkább leromlott környéken jelölték ki.

Bár a megfelelő rendelet csak április 28-án jelent meg a hivatalos közlönyben, az április 7-ei bizalmas utasítás alapján, a gettósítás Kárpátalján már 1944. április 16-án hajnalban megkezdődött. Itt 16 gettót és gyűjtőtábort állítottak fel, a sorrendben következő Észak-Erdélyben pedig 11-et. A két zónában néhány hét alatt majdnem 290 ezer zsidót zsúfoltak össze.

Miért nem tudták a hatóságok a budapesti zsidóságot deportálni?

Ebben csak a hadi helyzet számukra kedvezőtlen alakulása akadályozta meg őket. (Az amerikaiak partraszállása Normandiában, az oroszok kelet felőli gyors offenzívája a Szövetségesek győzelmének lehetőségét vetítette elő. Horthy Miklós kormányzó, aki tartott az orosz megszállástól valamint a Szövetségesek megtorlásától is félt, leállította a budapesti zsidók bevagonírozását.)

*A válaszokat összeállította és az események időrendi sorrendjét (kronológia) készítette:
Oláh Lajos, történelemtanár*

Túlélés, megmenekülés, segítségnyújtás

4. Néhány adat az interjúalanyokról a filmekben elmondott eseményekkel kapcsolatban

Kun Ágnes

1940-ben született Óbudán. Itt laktak egymás közelében többnyire kis, kertés családi házakban a család több generációjának tagjai, nagyszülők, nagynénik, unokatestvérek. Ágnes 34 éves édesapját 1942-ben elvitték munkaszolgálatra. Ágnest ettől kezdve édesanyja - aki ekkor 26 éves -, egyedül neveli, az utolsó hírt édesapjától 1943-ban, Kurszkból kapják. Ágnes édesapját soha többé nem látta viszont.

1944-ben Ágnes négy és fél éves. 1945. február 15-én szabadul fel a budapesti gettóból. Édesanyja 1948-ban újra férjhez megy, második gyermeke 1949-ben születik. Ágnes édesanyja 2004-ben, 88 éves korában hunyt el.

Erdélyi Lajos

1929-ben született Marosvásárhelyen. „Szüleim nyelvükben, kultúrájukban már az asszimilált zsidóság első illetve második nemzedékéhez tartoztak ... Édesapámat, a jogot végzett főtéri kereskedőt szerették és tisztelték az emberek. Nem voltunk elszigetelve. A szomszédságunkban élő keresztény családok gyermekeihez ugyanolyan természetességgel jártunk be, játszottunk, uzsonnáztunk, mint a zsidó elemibe járó osztálytársainkhoz A zsidó társadalomnak ahhoz a rétegéhez tartoztunk, amelyik teljesen kiszakadt a gettószerű életből, ugyanakkor megőrizte sajátos, erdélyi magyar-zsidó identitását.” – olvashatjuk Erdélyi Lajos *Túlélés* c. visszaemlékezésében. (ISBN 963 06 1400 6, www.emlekezem.hu)

A család még együtt van a Marosvásárhelyről Auschwitzba induló szerelvény egyik vagonjában. A 15 éves Laló negyvennégy éves édesanyját és 12 éves kishúgát Auschwitzba érkezésük után látja utoljára. Édesapjával 1945 júliusában térnek vissza ketten Marosvásárhelyre.

Az oktatási anyagot készítette: Gyárfás Katalin
Történész szakértő: Oláh Lajos